

поєднували б людей. Це конструктивні виміри безпеки, праці, власності, свободи, справедливості, сім'ї. Необхідним, таким чином, є формування громадянського спільного соціокультурного поля, у цінностях якого стабільність держави та благополуччя кожної людини – взаємопов'язані категорії. Перевантаження інформаційного простору плеканням минулих взаємних образ, змагання на підґрунті „символів віри” та у тому, хто більш „справжній українець”, прояви агресії та нагнітання негативних очікувань справляють вельми негативний вплив на стан та адаптивні можливості суспільної свідомості. Порозуміння будуватиметься на спільному духовному стрижні, на позитивних очікуваннях та впевненості у спільних вагомих минулих зверненнях. Інформаційний простір – це не лише сфера політики, він формується на підґрунті об'єктивної суспільної ситуації. Комунікативні можливості суспільства, як на рівні між людського спілкування, так і на рівні діалогу „влада – суспільство” в

українських умовах потребують модернізації не менш інших сфер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макиавеллі Н. Государь / Никколо Макиавеллі; пер. с ит. – М.: Планета, 1990. – 84с.
2. Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы / А. Лейпхарт // Полис. – 1992. – № 1-2. – С. 217-225.
3. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. – 1991. – № 4. – С.122-134.
4. Лейпхарт А. Со-общественная демократия / А. Лейпхарт // Полис. – 1992. – № 3. – С. 86-99.
5. Малкіна Г.М. Інститут політичної відповідальності президента України / Г.М. Малкіна // Інститут президента України в системі державної влади України: Матеріали наукової конференції. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2014. – 471 с. – С. 69-74.
6. Динаміка політичного режиму в Україні (прогностичний аспект): аналіз, доп. / за аг. ред. О.А. Фісуна; рег. філіал НІСД к м. Харкові. – Х.: Золоті сторінки, 2011. – 116с.
7. Бердичевская М. Академическое болото / М. Бердичевская // Эксперт. Украина. – 2008. – № 39 (182). – С.42-45.

УДК 316.422

Довбня О.М.,

Харківський національний
університет імені В.Н.Каразіна

Довбня О.М.

Харківський національний аграрний
університет імені В.В. Докучаєва

КРИЗОВИЙ СТАН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК РЕЗУЛЬТАТ ВІДСУТНОСТІ ДІАЛОГУ „НАРОД – ВЛАДА”

Розглядаються проблеми різкого розширення українського суспільства за роки незалежності й неможливості довірливого процесу між можновладцями та більшістю населення. Досліджуються вплив незрілості громадянського суспільства та почуття громадянської відповідальності на трагічні події 2013-2014 рр. в Україні, а також роль олігархічних кланів країни у формуванні негативних форм політичної активності населення окремих регіонів.

Ключові слова: трансформація суспільства, політична активність, політична поведінка, громадянське суспільство, громадянська війна, внутрішня еміграція.

Довбня А.Н., Довбня Е.Н.

**КРИЗИСНОЕ СОСТОЯНИЕ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА КАК РЕЗУЛЬТАТ
ОТСУТСТВИЯ ДИАЛОГА „НАРОД – ВЛАСТЬ”**

Рассматриваются проблемы расслоения украинского общества за годы независимости и невозможности договорного процесса между властью преобладающими и большинством населения. Исследуются влияние незрелости гражданского общества и чувства гражданской ответственности на трагические события 2013-2014 гг. в Украине, а также роль олигархических кланов страны в формировании негативных форм политической активности населения отдельных регионов.

Ключевые слова: трансформация общества, политическая активность, политическое поведение, гражданское общество, гражданская война, внутренняя эмиграция.

Dovbnya O., Dovbnya O.

**THE CRISIS STATUS OF UKRAINIAN SOCIETY AS A RESULT OF THE “PEOPLE-
AUTHORITY” DIALOGUE’S LACK**

The article is considered the problems of Ukrainian society’s splitting during Ukraine’s Independence, and the impossibility of negotiation process between authorities and majority of population is also regarded. The impact of civic society’s immaturity and sense of the civic responsibility to the tragic events in 2013-2014 years in Ukraine are investigated. Also the role of the country’s oligarchic clans in the formation of negative forms of political participation of some regions is considered.

Key words: society transformation, political activity, political behavior, civic society, civic war, internal migration.

У 1988 р. професор Єльського університету П. Кеннеді у книзі „Підйом і занепад великих держав: економічні зміни й воєнний конфлікт від 1500 до 2000 року” поставив за мету зробити висновки з світового історичного досвіду великих держав (імперій) минулого для внутрішньої та зовнішньої політики сучасних наддержав. Великі імперії минулого занепадали не стільки внаслідок зовнішнього вторгнення, скільки від внутрішнього розкладання. Він пропонує правителям США, як, зокрема, й Росії, змиритися з утратою свого наддержавного статусу в очах народів сучасного світу, припинити вірити в „американську винятковість” або особливості Росії, які „аршином загальним не виміряти”, що нібито виводить ці країни за межі історичного досвіду решти світу [1, р.36].

На жаль, імперії вмирають тяжко й довго. Іноді гаслом імперської політики може стати „слов’янське братство”. 24 серпня 1991 р. біло прийнято „Акт проголошення незалежності України”, згідно з яким територію держави проголошено є неділюмою та недоторканою. Але вже 25 серпня того ж року прес-секретар президента Росії Б. Єльцина П. Вошанов зробив офіційну

заяву про те, що Росія залишає за собою право ставити питання про кордони країн, які оголосили про свою незалежність. 23 січня 1992 р. прийнято постанову Верховної Ради Російської Федерації про неконституційність рішення 1954 р. про передачу Кримської області зі складу РСФСР до складу УРСР. Почалося розігрування „кримської карти”, боротьба за Севастополь. 9 липня 1993 р. російський парламент надав місту Севастополь російського федерального статусу, оголосивши його „головною базою Чорноморського флоту” та заявивши про права севастопольців отримувати російські паспорти. Під час „мешковської істерії” Україна змогла зберегти Крим, не дивлячись на претензії радикально налаштованих російських політиків, а також відбити атаки східного сусіда на острів-косу Тузла. У цей час мер м. Москви Г. Попов заявив, що Крим завойований „руськими костями”, потім про приналежність Криму Росії говорив багато хто з політиків – від В. Жириновського до М. Горбачова та В. Путіна. Свою роль наддержави Росія зіграла і у питанні про поділ власності СРСР за кордоном. Запропонувавши „нульовий варіант”, вона таким чином отримала всі права на власність

і активи СРСР, але при цьому брала на себе всі союзні боргові зобов'язання, що було дуже вигідно для РФ. Не зважаючи на те, що прем'єр-міністри України (В. Масол) і Росії (В. Черномірдин) підписали цей договір у 1991 р., Верховна Рада України його досі не ратифікувала. Мотивація очевидна – небажання втрачати свою вигоду від продажу й поділу власності СРСР. А частка України в активі СРСР складала 16,37%. Крім того, ратифікація „нульового варіанту” позбавляє Україну права вимагати повернення коштів вкладникам Ощадбанка СРСР. А це становить 84,3 млрд. руб. за курсом 1988 р. [2, с.4].

Утім, головним є те, що після розвалу СРСР в державах, що виникли на його території, не відбулося зміни політичного режиму. Ще у „застійний період” функціонування СРСР склався неопатримоніальний політичний режим, який зберігається до сих пір. Його ознакою є симбіоз традиціоналізму й сучасної держави, яка визначає фундаментальні внутрішні невідповідності між сучасним зовнішнім фасадом держави (наявність конституції, писаного права, парламентсько-партійних інститутів, системи виборів тощо) та внутрішньою логікою її функціонування – вповні патримоніальною: політичний центр віддалений і незалежний від периферії, він концентрує політичні, економічні та символічні ресурси влади, водночас перекриваючи доступ решті груп і шарів до цих ресурсів і позицій контролю за ним; держава управляється як приватне володіння (патримоніум) правлячих груп носіїв державної влади, які „приватизують” різні суспільні функції та інститути, роблячи їх джерелом власних приватних доходів [див.: 3, с.150-179]. А це величезні гроші. Впродовж багатьох років відомі політики та успішні бізнесмени з паспортами України накопичували свої статки у Швейцарії, Австрії та інших країн. Тільки „сім'я” Януковича привласнила державних коштів від 70 до 100 млрд. дол. США [4, с.1]. Сьогодні українські гроші розшукують у 135 державах. Але хоча сьогодні державна адміністрація (НБУ та силові структури) оголосили війну банкам, які брали участь у конвертаціях і схемах з відмивання капіталу, перспективи вкрай невтішні. Найбільш гучною спробою повернути капітал у країну була справа П. Лазаренко. Завдяки клопотанню Міністерству юстиції США у різних країнах на рахунках П. Лазаренко були заморожені десятки мільйонів доларів. У тому числі 7 млн. дол. у Ліхтенштейні, 4,8 – Швейцарії, 29 тис. – у Литві, а загальна сума

заморожених активів – 250 мільйонів. Але ці кошти так і не були повернені на Україну, оскільки для США важливим є не стільки факт казнокрадства, скільки факт купівлі нерухомості за готівку, оминаючи при цьому банки та не сплачуючи податки [5, с.5]. В Україні є сили, які бажають повернути ці кошти державі, але є й люди, які хочуть отримати ці гроші у своє розпорядження. І ці дві групи борються між собою.

Етнічні, кланові, регіональні та сімейно-родинні зв'язки не щезають, а відтворюються в сучасних політичних і економічних відносинах, визначаючи способи і принципи функціонування. Так, в Україні правила клани Дніпропетровщини, Донеччини, в Росії – Уральські, Пітерські, в Азербайджані – клан Алієвих і т.д. Але при цьому зберігалось головне. Упродовж значної частини російської історії, включаючи радянський період, держава відіграло роль самодержця, являючи собою над суспільну, абсолютну силу. Тому й не дивною є слабкість традицій історичних студій у сфері демократизації та самоуправління як вагомих підойм позадержавної форми організації територіальних і виробничих спільнот.

Головною постаттю був державний чиновник або партійний функціонер. У стратифікації радянського суспільства, пронизаного адміністративним і політичним контролем, ключову роль відіграла етакратична система [6, с.146]. Багато соціальних груп у партійно-державній ієрархії визначало обсяг додаткових прав, рівень прийнятих рішень і масштабів можливостей у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Економіка країни була редистрибутивною: головне не виробництво, а розподіл ресурсів. Більшість народу була найманцями держави. Панував державно-монополістичний спосіб виробництва. Усе це призвело до того, що у певний період розпаду радянського устрою у керівництва країни сформувався бажання перетворити „владу-посаду” на „владу-власність”. Тобто відбулося те, що зарубіжні економісти назвали „капіталізацією Росії (усього СРСР – авт.) за одну п'ятирічку”. Після прийняття в СРСР закону „Про кооперацію” у 1988 р. більшість населення не змогла ним скористатися і збагатитися, втім наперед вирвалися три групи населення, які на момент фінішу (старт був у 1989 р.) склали верству „нових руських (українських і т.п.)”, 15 % - криміналітет (ті, хто за радянської влади займався підпільним бізнесом і через те накопичив значні статки), 70% - номенклатура (ті, хто у потрібний час

опинився у потрібному місці і брав участь у розподілі „суспільного пирога”, 15 % - різночинці (представники різних груп – від інженерів НДІ до викладачів вишів). Але „середній клас” на території колишнього СРСР так і не сформувався [7, с.153].

При розпаді країни неминуче постало питання про політичного лідера, який міг би очолити трансформацію. Він мав бути сміливим, неординарного мислення. Він не міг з’явитися з кола колишнього номенклатурного керівництва. Але, на жаль, ротація еліт була надто повільною. Найчастіше новий правлячий клас, який виникав внаслідок революції, є результатом компромісу старого й нового світів. Перший лідер Сінгапуру Лі Куан Ю в книзі „Сінгапурська історія: 1965-2000 рр. Із третього світу у перший” вважав, що лідер держави, яка трансформується, не має бути „протокольною фігурою”, яка робить кар’єру в старих умовах. Але саме люди протокольної кар’єри ставали лідерами незалежних республік при розпаді СРСР (окрім Балтії). Так, в Україні першим президентом став завідувач відділом пропаганди ЦК КПУ Л. Кравчук, який свого часу активно боровся з українським буржуазним націоналізмом, але водночас сприяв остаточному юридичному оформленню української незалежності та появі приватних підприємців, а, отже, первинному накопиченню капіталу майбутніх олігархів. Саме Л. Кравчук розпочав розбросення України: у 1994 р. Україна в Будапешті приєдналась до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, погоджуючись на гарантії безпеки з боку США, Росії, Великобританії. Ми знаємо чим виявилися ці гарантії через понад 20 років. Саме Л. Кравчук сприяв пограбуванню потужного Чорноморського морського пароплавства, який дуже заважав багатьом конкурентам у світі, але давав Україні значні валютні надходження. Перший президент своїм Наказом реорганізував ЧМП у концерн „Бласко”. Згодом до перевірки цієї реорганізації підключилась Генпрокуратура, що виявила дані про „відкати” за передачу найкращих українських кораблів і рахунки у швейцарських банках.

На жаль, до влади у незалежній Україні не прийшли колишні дисиденти, які любили Батьківщину, але не погоджувалися з напрямом її розвитку. Як, наприклад, це відбулося у Польщі після приходу до влади Леха Валенси.

Від самого початку незалежності України виникли питання про структуру держави. І саме тут виявилися гострі суперечності між імперською традицією і прагненням до демократизації країни. Ідея федералізації, що враховує регіональне різноманіття українського суспільства, витала у суспільній думці, починаючи з 1992 р. Але думки розділилися. Так, Л. Кравчук і Л. Лук’яненко заявляли про необхідність унітарної форми державного устрою, а В. Чорновол пропонував утворення української федерації. Л. Кучма визнавав тільки жорсткий унітаризм, заявляючи, що кожна держава зацікавлена у створенні ефективної й оптимальної системи управління суспільством. В. Ющенко – один із найзаповзятіших апологетів „унітарно-хуторянської” України – був однозначним прихильником централізації влади, навмисно (і, до речі, неграмотно) ототожнюючи федералізацію з сепаратизмом.

Федералізм (лат. feodus – договір, союз) – це союз народів унітарної держави, що прагнуть реформувати територіальні органи влади і місцевого самоврядування. Сепаратизм (фр. separatisme) – прагнення до відділення. Важливо зрозуміти різницю: в основі сепаратизму – розкол і розділ, в основі федералізму – союз та об’єднання. Федеративний устрій гарантує збереження територіальної цілісності.

У президентській передвиборній програмі лідера Партії регіонів В. Януковича декларувалось, що регіональний розвиток має стати запорукою успішного розвитку України. Однак у своєму першому президентському інтерв’ю В. Янукович наголосив на унітарності Української держави, хоча на той час у складі України була Автономна Республіка Крим. Історія багатьох держав переконливо доводить, що там, де наполягають на уніфікації розвитку держави, часто втрачається її частина. Сьогодні проблема федералізму привертає увагу багатьох політиків і вчених через доведену історичним досвідом високу політичну й економічну ефективність саме сучасних федеративних держав (США, ФРГ, Канада, Австралія, Швейцарія, Австрія, Бельгія), а також досвід країн із середнім рівнем розвитку (Аргентина, Бразилія, Венесуела, Мексика, Індія, Пакистан), країн, що розвиваються (Малайзія, Нігерія, Об’єднані Арабські Емірати, Канарські острови). На наш погляд, якби Крим мав не лише формальну автономію, він би не „відколовся”.

З перших днів незалежності українська влада не вагаючись погоджувалась на необмежене розширення своїх повноважень, коли відчувала відсутність політичних, соціальних, інтелектуальних перепон для таких кроків. Реформи в Україні відбувались лише з ініціативи зверху і за явної пасивності населення. Але більшість дослідників переконують, що демократичний сталий розвиток суспільства неможливий поза наявності „громадянського суспільства”. Самі ідея і реальність політичної практики громадянського суспільства – плід історичного розвитку західної цивілізації. Вони формувались тим шляхом розвитку громадянських ініціатив „знизу”, виникнення активістського типу особистості із свідомістю та політичною поведінкою, який був притаманний середньому класу – соціальної бази громадянського суспільства. Тільки тоді можливо прийняття конституційного акта, пропозиція щодо якого виходили від суверенного народу, а не від певного політичного лідера, „під якого пишеться конституція”. Саме такий підхід робить нестабільними конституції більшості держав, утворених на території колишнього СРСР. Тільки за умови активності населення конституція здатна стати загальнонаціональним політико-правовим договором. Т. Гоббс, Дж. Локк, І. Кант, Дж. Медісон розглядали конституцію як „суспільний договір”, згідно з яким народ передає свої суверенні права в обсязі, визначеному цим договором. При цьому важливим є діалог між суспільством і владними структурами. Американський соціолог і економіст А. Медісон, проаналізувавши статистику показників соціально-економічного розвитку країн світу за останні 200 років, дійшов висновку, що розвиток країни визначається не стільки економікою, розвитком ВВП на душу населення, скільки правилами соціального контракту та діалогу „влада – суспільство” [цит. за: 8, с.3]. Але такого діалогу в Україні немає й досі.

Першим сигналом того, що в нашій країні змінилося суспільство, але не влада, був Майдан-2004. Тут зіткнулися три сили: активна частина населення, яка прагнула до демократичних змін, і боротьба між собою двох кланів за владу. Події закінчилися неконституційним третім туром президентських виборів, поправками до конституції, тобто компромісом протиборчих правлячих кланів і відстороненням активістів Майдану від владних рішень. Доречним є висловлювання В. Парето: „Ті, хто міркує поверхнево,

схильні затримувати свою увагу на масових вбивствах і грабунках, що супроводжують перевороти, на задумуючись над тим, чи не є цей проявом ... сил і емоцій, які, навпаки, дуже корисні... Масові вбивства й грабунки – це зовнішня ознака того, що відбувається заміщення людьми сильними та енергійними людей слабих і нікчемних. Багатьом же відводиться роль „зряддя” для повалення старої, одряхлілої еліти. Після приходу до влади нової еліти нижчі шари знову опиняються в залежності і не отримують нічого” [цит. за: 9, с.175-176]. Зрада інтересів активістів Майдану-2004 В.Ющенко та Ю.Тимошенко зробить майбутній майдан більш жорстоким і незговірливим. Правління В. Ющенка відзначалося політичними скандалами всередині „помаранчевої команди”. Особисте протистояння між прем’єром Ю. Тимошенко та президентом Ю.Ющенком, боротьба груп впливу, що стояли за ними, а також результати парламентських виборів 2006 та 2007 рр., коли Верховна Рада була поділена майже порівну між „помаранчевими” та їхніми опонентами – усе це спричинило політичну кризу, а, отже, параліч органів державної влади. Провести в країні будь-які реформи за таких умов було неможливо. Тим більше, що політики, які так і не стали державними діячами, займались здебільшого призначенням та зривом позачергових виборів, створенням та розвалом коаліцій, розподілом повноважень. На жаль, за роки незалежності в Україні так і не сформувалися справжні державні діячі. Як свого часу висловився У. Черчіль, „Політик тим і відзначається від державного діяча, що перший думає про майбутні вибори, а другий – про майбутні покоління” [10, с.23].

Усе це дуже негативно позначилося на загальній ситуації: Україна, яка на момент отримання незалежності мала чи не найкращі стартові умови (наявність потужного наукового, промислового й аграрного потенціалу), поступово перетворювалась на країну „другого сорту”, сировинним придатком чужої економіки.

У цей тяжкий час, як ми пам’ятаємо, до влади в країні прийшли представники Індустріального союзу Донбасу, які приватизували Луганську й Донецьку області, перетворивши їх на колонію олігархів. Політично донецька група була представлена Партією регіонів, що являла собою симбіоз олігархів і чиновників. Саме у цих областях зупинялись підприємства, знімалися обладнання, припиняли роботу виші,

НДІ, люди втрачали роботу, але здобути владу В. Януковичу і Партії регіонів допомогли: економічна криза 2008 р., адміністративний ресурс у східних регіонах, кишенькові ЗМІ тощо.

На долю президентства В. Януковича значно вплинуло повернення України до Конституції 1996 р. Перетворивши країну на президентсько-парламентську республіку і, відповідно, перебравши на себе майже безмежні повноваження, В. Янукович узяв під контроль ключові фінансові потоки країни. Він довів до крайності патрональне президентство [11, с.9]. Четвертий президент порушив негласне правило Л. Кучми, дозволивши значно укріпитися одній фінансовій групі – „донецьким”. Тим часом ситуація різко погіршилась: різкий спад промислового виробництва, особливо це торкнулося машинобудування та високотехнологічних галузей. Це виявилось у вимиванні кваліфікованих робітників, падінні індексу інвестиційної привабливості країни тощо. З України біжать не лише західні банки, а й вітчизняні підприємці, які використовують „уход” під іноземну юрисдикцію як спосіб страхування від рейдерського свавілля або просто „у тінь”. Обсяг прихованої економіки в Україні найбільший у Європі: за підрахунками професора лінцького університету (Німеччина) Ф. Шнайдера, на середину 2012 р. складав 44,1% ВВП [12, с.18]. Обсяг золотовалютного запасу країни з 2011 р. по 2013 р. зменшився з 38,2 млрд. дол. до 16 млрд. дол. [13, с.2]. Погіршили ситуацію пенсійна та податкова реформи. Перша „вирішувала” проблему дефіциту держбюджету за рахунок підвищення пенсійного віку, а друга – замість обіцяних податкових канікул збільшила кількість податків. Низький рівень довіри бізнесу до влади загальмував будь-які реформи, погіршив інвестиційний клімат. Не дивно, що з економіки вимиваються підприємці, які не належать до панівного клану, що утворився через монополізацію кількох бізнес-груп, близьких до влади. Всі крупні угоди з злиття-поглинання з 2011 по 2014 рр. здійснили групи мільярдерів Р. Ахметов, Д. Фірташ, С. Курченко та структури, пов’язані з О. Януковичем (сином президента).

Усе вищезазначене відбувається на тлі невпинного зростання цін, загального зубожіння й розшарування населення (вражаючим є співвідношення доходів між вищими і нижчими шарами – 10:1). Якщо у 1990 р. в Україні співвідношення доходів 10% найзаможніших людей становило 5:1,

то на початок ХХІ ст. – 40:1 [14, с.3]. Рівень же довіри українців до державних і політичних інститутів упав до історичного мінімуму, а це у свою чергу радикалізувало політичні настрої, чим і скористалися певні групи, що мали необхідні фінансові та інші ресурси у своїх приватних інтересах. Уже на поч. 2013 р. 15 % населення України, згідно з даними Центра ім. Разумкова, називали самосуд єдиним способом карати злочинців. Ще 31 % людей вважали самосуд цілком припустимим [12, с.18]. Незадоволення державою веде до зростання у суспільстві протестних настроїв. На середину 2013 р. рівень довіри українців до державних і політичних інститутів різко впав. за даними Фонду демократичних ініціатив, 25,5% громадян вважають, що в їхньому населеному пункті можуть статися акції протесту. Таким чином, цей показник виріс на 9% усього за півроку [12, с.18].

Це було сигналом, до якого, на жаль, уряд не дослухався: позначились всі недоліки політичної системи України (відсутність громадянського суспільства як інституту розв’язання конфліктів, патрональне президентство, фіктивний поділ влади, не підконтрольність суспільству парламенту та місцевої адміністрації, тотальна корупція, організована злочинність).

Деякий час в Україні спрацьовував „запобіжний клапан”: втеча, еміграція (особливо освіченої молоді). За даними Єврокомісії, вихідці з України утворюють найчисленнішу групу легальних мігрантів в ЄС. Аналіз потенціалу і форм прояву соціального протесту дозволяє не лише прогнозувати, а й попереджати загрозливі для стабільності держави соціальні конфлікти. Так, уже влітку 2013 р. аналітики дійшли висновку, що назріває другий, більш потужний і непримиренний, Майдан. Але адміністрація В. Януковича нічого не зробила, аби перешкодити цьому. Навпаки, сукупність її дій загострила ситуацію: Харківські угоди 2010 р. дозволили Російському Чорноморському флоту перебувати в Криму до 2042 р. та збільшити військовий контингент, що уможливило анексію Криму, а зрив підписання угоди про асоціацію з ЄС став прямим поштовхом до Майдану-2. Так звана „економічна стабільність” (М. Азаров) була нічим іншим, як результатом подальшого сповзання України у боргову кабалу: державний борг на початок 2014 р. становив 74 млрд. дол. (на початок 2010 р. становив 30 млрд. дол.). Таким чином, країна існувала лише за рахунок позичань [13, с.2].

„Проблема Донбасу” виникла не сьогодні. Руїни Донбасу – яскраве підтвердження того, як не слід проводити економічні реформи. Через 23 роки Донбас остаточно став територією соціального лиха (задовго до початку АТО): сотні зруйнованих підприємств за допомогою колишніх „червоних директорів” гігантів місцевої індустрії Краматорська, Слов’янська, Костянтинівки, Дружковки і т.д., які свого часу стали українською економічною й політичною елітою. Вони могли вкласти свої капітали у переоснащення свої підприємств, але знайшли вигіднішим продати на металобрухт, не рахуючись із соціальними наслідками. До цього можна додати диктат Партії регіонів у Донецькій і Луганській областях та економічну залежність цих областей від російського ринку збуту. За перші два місяці 2014 р. поставки в Росію (з її ініціативи) скоротилися вдвічі, що також загрожувало новою хвилею звільнень. У цьому звинуватили нову українську владу.

Але парадокс сучасної України (не за К.Марксом і В. Леніним) полягає в тому, що суспільство розділилося не лише на багатих і бідних, а на багатих і їх бідних прихильників, які ведуть війну проти інших багатих їх злидених прихильників. Ця війна може тривати дуже довго, але, як висловився Цицерон, найбільше зло – це перемога у громадянській війні.

У країні наявною є загроза криміналізації еліти. Представники вітчизняної організованої злочинності контролюють значні сегменти економіки країни, решті населення дозволено вільно дихати.

В економіці немає і не може бути стабільності, оскільки зростає саме її „чорна”, а не „біла” її частина. „Чорна” ж економіка керується „за поняттями”, а „біла” – за правилами, які пишуть „хазяї” життя і утверджують через „своїх” народних депутатів. Ці „хазяї” вже не бояться суспільного осуду, журналістських розслідувань, вони стали вождями народу, поділили народ на схід і захід.

Сьогодні є небезпека військового перевороту в країні силами добровольчих батальйонів. Колишній командувач аеромобільними військами (1998-2005 рр.) полковник І. Якубець вважає, що ці батальйони мають бути підпорядковані єдиному

командуванню: „Батальйони, сформовані на кошти олігархів, мають підпорядковуватися державі, інакше на нас очікує анархія” [15, с.6].

Найкращим варіантом для України є еволюційні (а не революційні) зміни, для чого суспільству і владі необхідні вміння договорюватися, відповідальність, законослухняність. І владі і суспільству необхідно мінятися, як би то не було важко і, здавалося б, майже неможливо у сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kennedy P. The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000. – N.Y., 1988. – 700 p.
2. Гончаренко А. Состояние республики. Три спорных вопроса о доле Украины в собственности СССР / А. Гончаренко // Аргументы и факты в Украине. – 2014. – № 13. – С. 4.
3. Фисун А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации / А.А. Фисун. – Харьков: Константа, 2006. – 352 с.
4. Батрин С. Сокровища Януковича: сквозь лёд / С. Батрин // Зеркало недели. – 2014. – 8-14 ноября. – С. 1.
5. Соколов Ю. Украинские деньги ищут в 135 государствах / Ю. Соколов // Время. – 2014. – 13 ноября. – С. 5.
6. Восленский М.С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза / М.С. Восленский. – М.: „Советская Россия” совм. с МП „Октябрь”, 1991. – 624 с.
7. Кравченко А.И. Социология / А.И. Кравченко. – М.: ТК Велби, изд-во „Проспект”, 2008. – 536 с.
8. Папиев М. Гражданское общество: миф, реальность или шанс? / М. Папиев // Зеркало недели. – 2007. – 3 ноября. – С. 3.
9. Политология: Учебник для вузов / Под ред. М.А. Василюк и др. – М.: Юристъ, 1999. – 600 с.
10. Белов В. Уинстон Черчилль: время не ждет / В. Белов // Личности. – 2008. – № 1. – С. 5-27.
11. Хейл Г. Президентский режим, революция и демократия / Генри Хейл // Pro et Contra. – 2008. – № 1. – С. 6-21.
12. Пасхавер А. Падающая башня / А. Пасхавер // Корреспондент. – 2013. – 27 июня. – С. 16-18.
13. Зеленина Е. Экономика бунта / Е. Зеленина // Время. – 2014. – 11 февраля. – С. 2.
14. Зеленина Е. Жизнь на вулкане, или как меняются богатство и бедность / Е. Зеленина // Время. – 2014. – 6 ноября. – С. 3.
15. Ветров И. „Узнали, что нас сливают, – пойдем с оружием на Киев!” / И. Ветров // События. – 2014. – 18 ноября. – С. 6.